Petru BUTUC

Criteriul metodologic la determinarea tipurilor de subordonate

P.B. – prof. univ., dr. conf., Catedra de limba română și filologie clasică a UPS „Ion Creangă" din Chișinău. Autorul monografiilor *Predicatul angrenat în limba română* (2007) și *Studii de gramatică și istorie a limbii române literare* (2012). Domenii de cercetare: gramatica limbii române, sociolingvistică și istorie a limbii române literare.

Printre realizările cercetătorului Anatol Ciobanu se numără formularea unor completări și observații teoretico-aplicative în domeniul sintaxei și semanticii. Viziunea sa lingvistică, în primul rând umanistă și profund originală, se caracterizează prin forța argumentului. Având o pregătire teoretică multilaterală, el a fundamentat un sistem coerent de concepte lingvistice – logico-semantice și funcționaliste –, pe care le-a îmbogățit și nuanțat continuu, în dorința constantă de a le face cât mai adecvate obiectului de studiu al gramaticii, îndeosebi al sintaxei.

Omul de știință Anatol Ciobanu a văzut în noțiunile de „funcție" și „funcțional" rolul primordial al unităților comunicative (sintactice) la realizarea gramaticală a exprimării. În această bază sunt determinate funcțiile sintactice ale subiectului și predicatului, funcții prin care se realizează raportul determinant al ordonării sintagmatice în orice enunț. Tot în temeiul criteriului logico-semantic sunt determinate și funcțiile sintactice atât ale unor părți secundare de propoziție (atribute și complemente), cât și ale unor tipuri de subordonate, în special, completivele, atributivele și subiectivele.

În temeiul principiului onomasiologic, în monografia *Probleme dificile de gramatică*

BDD-A30108 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 18:00:57 UTC)

Anatol Ciobanu demonstrează cu lux de argumente faptul că, la determinarea funcțiilor sintactice ale propozițiilor subordonate, „orientarea spre valoarea sintactică a cuvântului determinat din regentă este în contradicție cu principiile științifice de determinare a raportului gramatical și semantic din cadrul componentelor unei fraze" (Ciobanu 1969: 68). Autorul, orientat spre gramatica funcțional-integrală, recomandă să ne conducem, în primul rând, de „natura morfologică a cuvântului determinat din regentă, și nicidecum de valoarea lui funcțională, valoare care poate fi variată și multiplă" (*Ibidem*). Exemplificăm prin fraza: *Astăzi am văzut artistul care acum se bucură de mare popularitate*. Substantivul *artistul* are funcție sintactică de complement direct și ar fi absurd să se insiste ca și subordonata să fie considerată drept completivă directă, căci, evident, avem o subordonată atributivă: *Astăzi am văzut artistul* care artist? *care acum se bucură de mare popularitate*. Valoarea atributivă a acestei subordonate provine din raportul ei morfo-sintactic cu cuvântul determinat din regentă, *artistul.*

Este greșit a constata funcția propozițiilor subordonate în conformitate cu valoarea sintactică a determinatului din regentă și pentru că termenul regent „poate fi plasat la oricare din cele patru cazuri (N., G., D., Acc.)" (*Ibidem:* 69), valoarea atributivă rămânând aceeași: a) cazul N., funcția de subiect (*Artistul,/ pe care l-am văzut astăzi,/ se bucură de mare popularitate*); b) cazul G., funcția de atribut (*Astăzi am văzut pozele artistului/ care se bucură de mare popularitate*); c) cazul D., funcția de complement indirect (*I-am dăruit o floare artistului/ care se bucură de mare popularitate*); d) cazul Acc., funcția de complement direct *(Astăzi am văzut artistul/ care se bucură de mare popularitate).*

Aceeași situație vom avea și în cazul când înlocuim substantivul printr-un pronume demonstrativ, iar, drept rezultat, subordonata atributivă va rămâne aceeași, deși regentul ei are valoare de complement direct*: L-am văzut pe acela/ care se bucură astăzi de o mare popularitate.*

Orientarea spre funcția sintactică a regentului-corelativ este greșită și din motivul că determinatul din regentă își are propriul statut sintactic, deosebit de cel al secundarei. Situația lui sintactică provine în baza raportului morfo-sintactic cu cuvântul (cu regentul lui) cu care își realizează propria sintagmă, în cadrul propoziției din care face

BDD-A30108 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 18:00:57 UTC)

parte. De aceea, e necesar să se știe că, dacă subordonata lămurește un nume din regentă, ea este una atributivă și defel completivă sau subiectivă.

În monografie sunt invocate și câteva fraze ce conțin false subordonate completive, care sunt, de fapt, veritabile subordonate atributive. Pentru a ne convinge de aceasta, vom prezenta doar câteva, supunându-le analizei sintactice din punct de vedere logico-semantic: *Ce ție nu-ți place,/ altuia nu face* (*Altuia nu face aceea* (*situație*) care situație*? care(ce) ție nu-ți place); Ce n-au reușit să facă părinții noștri,/ aceea o vom face noi* (*Noi vom face fapta aceea*... care faptă? *pe care (ce) n-au reușit s-o facă părinții noștri)*. Cercetătorul constată că, și în cazul dat, ar fi lipsit de logică și chiar arbitrar să încerce cineva să se opună în favoarea unei subordonate completive directe sau indirecte, pornind de la funcția sintactică a regentului, a cuvântului determinat din propoziția principală.

Eficiența și avantajul criteriului logico-semantic sunt evidente și în fraze de tipul: *Cine nu lucrează/ nu mănâncă*. Aplicând metoda transformațională, autorul monografiei în discuție demonstrează că asemenea fraze nu pot fi subordonate subiective: *Nu mănâncă omul/* care om? *care nu lucrează, care nu muncește*. Secundara se dovedește a fi una vădit atributivă și deloc subiectivă; aceasta cu toate că determinatul, cuvântul lămurit din regentă, este un pronume demonstrativ la cazul nominativ, cu valoare sintactică de subiect*: Nu mănâncă acela/ care nu lucrează.* Substantivizându-se în propoziția citată, pronumele demonstrativ *acela* deține însușirile numelui (substantivului) pe care îl înlocuiește *(omul)*.

Profesorul Anatol Ciobanu invocă în acest caz echivalentul situației sintactice din limba franceză. Astfel, specialiștii din domeniul sintaxei limbii franceze consideră că fraze-dicton de tipul*: Qui veut voyager loin/ ménage sa monture* echivalează din punct de vedere comunicativ-informativ (sintactic) cu fraza *„L'homme qui veut voyager loin/ ménage sa monture"*, cu deosebirea că primul model al dictonului e mai vechi, specific pentru toate limbile romanice.

Acest detaliu l-a determinat pe autor să constate că și în limba română dictoanele care încep cu pronumele interogativ-relativ *cine* accentuează sensul de „persoană", de „om": *Cine se scoală mai dimineață/*

BDD-A30108 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 18:00:57 UTC)

mai departe ajunge (Omul/ *care se scoală mai dimineață/ mai departe ajunge); Cine aleargă după doi iepuri/ nu prinde nici unul* (Omul/ *care aleargă după doi iepuri/ nu prinde nici unul)*. Cu referire la respectivele fraze-dicton, prof. Anatol Ciobanu susține că „Autorul anonim al proverbelor noastre (poporul) a emis judecăți concrete, obținute în urma observațiilor seculare ale fenomenelor sociale și relațiilor dintre ele" (Ciobanu 1969: 71). În studiul cu referire la falsele subordonate subiective, inclus în monografia *Probleme dificile de gramatică*, savantul a amintit mai multe fraze-dicton de genul dat nu doar pentru a demonstra frecvența lor notabilă în limba română, ci și pentru a scoate în evidență paradoxul lor semantico-funcțional. Iată doar câteva: *„Cine nu știe a juca/ n-are-n horă ce căta"* (folclor); *Cel/ ce vrea pe un altul să-nșele/ ades suferă mai rele* (Al. Donici); *Na! Așa trebuie să primească/ cine încalcă jurământul* (Ion Creangă); *Cine iubește și tace/ acela și mie-mi place* (folclor) etc. Drept atributive sunt calificate, respectiv, și subordonatele din frazele ce conțin pronumele nehotărât *tot*: *Spusu-mi-a frunza de fag/ Să iubesc tot/ ce mi-i drag* (folclor) (Ciobanu 1969: 73).

O problemă dificilă de gramatică pusă în discuție în aceeași monografie este și cea a tipurilor de subordonate regentate de verbe, expresii sau locuțiuni verbale cu caracter impersonal, cum ar fi, spre exemplu: *se vede, se zice, se întâmplă, se crede, se vorbește, se presupune, se aude, se obișnuiește, se știe, se observă, se cunoaște, e bine, e necesar, e imposibil, e ușor, e greu, e drept, e adevărat* etc. În lucrare se atrage atenția asupra faptului că părerile specialiștilor sunt diferite vizavi de tipul subordonatelor regentate de asemenea unități morfologice. Deși unii gramatiști consideră că verbele și expresiile date sunt urmate de propoziții subordonate completive, Anatol Ciobanu susține argumentat că avem de a face cu subordonate subiective, deoarece verbele ce le regentează sunt impersonale și intranzitive: *Se vede/ că a sosit deja primăvara (Sosirea primăverii se vede deja, este vizibilă.)*.

Pentru soluționarea cât mai corectă a acestei probleme dificile de gramatică, autorul monografiei propune să se pătrundă mai întâi în valoarea lexico-gramaticală a fiecărui verb și a fiecărei expresii în parte. „Numai după o atare formulă metodologică, vom vedea bine că în astfel de situații sintactice avem distincte subordonate subiective: *Se întâmplă uneori/ să greșești (Greșelile* întâmplătoare sunt o realitate obiectivă, *firească)"* (Ciobanu 1969: 73). Tot acestui comentariu pot fi supu-

BDD-A30108 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 18:00:57 UTC)

se și următoarele fraze: *Se întâmplă uneori ca să-i prindă luna în zori...* (din textul cântărețului Dan Spătaru); *Este drept că viața-ntreagă/ Ca și iedera de-un arbor, de-o idee i se leagă* (Mihai Eminescu) și altele.

În susținerea acestei opinii, autorul invocă și părerile specialiștilor din domeniul limbii franceze contemporane, care califică drept propoziții subiective (*le proposition sujet*) toate subordonatele ce urmează după locuțiuni de tipul: *il est evident, il est clair, il est vrai, il est indiscutable, il est possible, il est probable, il est incontestable* etc.

În concluzie la cele menționate, putem spune că A. Ciobanu, susținând ideea că „sintaxa coordonează procesul gândirii și cel al comunicării" (Zolotova 1973: 5), a pledat pentru o corelație a sintaxei cu semantica și logica. Astfel, o interacțiune dintre aceste trei domenii nu poate fi concepută și percepută decât în baza contextului și în situații concrete. Sintaxa funcțională, numită și consituativă (Ciobanu 1987: 97-106), se bazează pe criteriul logico-semantic al metodei analizei integrale, despre care cercetătorul Sorin Stati afirmă că ea „caută ceea ce este pertinent, relevant și distinctiv pentru realizarea funcției supreme a limbajului uman, adică a funcției comunicative" (Stati 1967: 150).

Scopul elaborării acestui articol la sintaxa limbii române contemporane a fost de a relansa criteriul metodologic, aplicat și susținut de cercetătorul Anatol Ciobanu, în toate lucrările sale de gramatică, precum și la determinarea tipologică a subordonatelor atributive, completive și subiective. Din păcate, până în prezent, nu în toate manualele de sintaxă a limbii române se respectă rigorile funcționalist-integrale pragheze, din care profesorul Anatol Ciobanu, îndrăznim să spunem, a fondat și la Chișinău o școală de lingvistică funcțională-integrală.

Referințe bibliografice

1. Ciobanu 1969 = Anatol Ciobanu, *Probleme dificile de gramatică,* Chișinău.
2. Ciobanu 1987 = Anatol Ciobanu, *Sintaxa și semantica*, Chișinău, Știința.
3. Stati 1967 = S. Stati, *Teorie și metodă în sintaxă*, București, Editura Academiei.
4. Zolotova 1973 = Золотова Г.А., *Очерк функционального синтаксиса русского языка,* Москва, Наука.

BDD-A30108 © 2019 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 18:00:57 UTC)